

FÉLELMEK ÉS SZIMBÓLUMOK

Ady Endre *Kocsi-út az éjszakában* című költeményében

Cs. Gyimesi Éva emlékének ajánlom

DR. VÉGH BALÁZS BÉLA
EGYETEMI ADJUNKTUS

1953-ban született a Szatmár megyei Börvely (Berven) községben.

Az elemi iskolát szülőfalujában, a középiskolát Nagykárolyban végezte. 1981-ben kapott tanári oklevelet a Babes–Bolyai Tudományegyetem Filológia Karának magyar–német szakán. 1981 és 1984 között a Szilágy megyei Selymesilosván (Ilisua), 1984 és 1989 között a Szatmár megyei Szamosdarán (Dara) tanított. Az 1989-es változások után szülőfalujában, és Nagykárolyban tanított német nyelvet és irodalmat.

Az 1999/2000. egyetemi évben óraadó tanára lett a Babes – Bolyai Tudományegyetem Lélektan- és Neveléstudományi Kar Szatmárnémeti Óvónő és Tanítóképző Kihelyezett Tagozatának, 2000. október 1-től adjunktus, majd tanulmányi igazgató, 2006 májusától főigazgató.

2003-ban a Babes–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán védte meg *Kanonizáció a kisebbségi irodalmakban* című doktori értekezését, amelyet dr. Cs. Gyimesi Éva professzorasszony irányításával kutatott.

1977 óta publikál irodalmi tanulmányokat, könyvismertetőket, kritikákat és műfordításokat az egyetemes magyar, a kisebbségi magyar, a német és a romániai német irodalomról. A Polis Könyvkiadónál jelent meg *Csonkai Vitéz Mihály Válogatott versei*. 1996. és a *Fél évszázad magyar költői*, 1998. válogatása.

A budapesti Pont Könyvkiadó 1999-ben adta ki Franz Hodjak, romániai német prózaíró *A folyosón* című novelláskötetét, melynek társfordítója.

2001-ben *Magyar gyermek és ifjúsági irodalom* címmel egyetemi jegyzet jelentet meg a tanítóképző távoktatásban résztvevőknek.

Eddig megjelent tanulmánykötetei:

2005: *Kanonizáció a kisebbségi irodalmakban*. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár.

2007: *A gyermekirodalom változatai*. Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár.

2009: *Irodalmi horizontok, irodalmi kánonok*. Pallas Akadémia, Csíkszereda.

2010: *Mezőfényi gyermekmondókák* - Hiripi cigány népmesék. Didakt, Debrecen.

2011: *Kalandozások a gyermekirodalomban*. Savarya University Press, Szombathely.

(Forrás: www.bbtepedsm.ro)

A konferenciánk témaként megjelent Ady-vers egyszerre értelmezhető autonóm versszöveggként és az életmű egészébe illeszkedő szövegepizódikként. Én ez utóbbi felé hajlok leginkább: a legtöbb Ady-vershez hasonlóan a *Kocsi-út az éjszakában* magán viseli a teljes életmű karakterjegyeit, mindegyik közül is a legsajátosabbát, a szimbólumok világát. Életműolvasatomban az Ady-szimbólumok egyik lehetséges funkciója egyfajta költői védekezés a kor és eszményeinek szétesésével, feldarabolásával szemben. A költő helyzetéből adódóan szimbólumaiba menekíti a darabjaira hullott, a széttöredezett és elidegenedett tárgyi világból mindazt, ami fontos. Így alkotta meg sorra az élet, a halál, a szerelem, a múlt, a jelen, a félelem stb. sajátos szimbólumait. A *Kocsi-út az éjszakában* a félelemnek, az egzisztenciális szorongásnak a verse, a *Fekete zongorával*, a *Jó Csönd-herceg előttel*, a *Harc a Nagyúrral* együtt, az életmű félelemmitoszatát és a hozzá kapcsolódó szimbólumsort gazdagítva. A vers szerves része annak a lírai entitásnak, amelyet Németh László egyik Ady-tanulmányában belső tájnak tekint: „Ady költészetének egyetlen tája: a tulajdon lelke. Ennek a tájnak a természeti tüneményeit figyeli, az életét és szinte azért idézi fel maga körül, hogy ez a táj a szemlélő szeme számára eloldja viharait és alkonyait.” (Németh 1992: 445).

Hankiss Elemér szerint több százézer éves, archetipikus élménye az emberiségnek az egzisztenciális sokk, a félelem, hogy nincs otthon ebben a világban, hogy törekény és gyenge teremts, hogy ezernyi veszélynek és szenvedésnek van kiszolgáltatva benne (Hankiss 2006). Bizonyításként a 20. század jelentős egzisztencialista gondolkodóinak téziseit sorakoztatja fel, pl. Mircea Eliadának a „történelem rémületéről”, Joseph Campbellnek „az ember egyetemes tragédiájáról”, Karl Jaspersnek az emberiség „egyetemes otthontalanságáról” tett megállapításait. Az Ady-versben megjelenített szorongás- és félelemérzet talán Bertrand Russel és Norbert Elias tézisehez áll közelebb: Russel szerint az ember élete nem más, mint „hosszú menetelés” az éjszakán át, láthatatlan ellenségektől körülvéve, fáradtságtól és fájdalomtól gyötört, egy cél felé, melynek elérésére keveseknek van reményük. Ennek a bölcséleti gondolatvitelnek lírai-költői analógiája az Ady-vers, szimbólum-referenciaként megtalálható benne az éjszakai utazás, a láthatatlanná vált valóságélmek és a leírhatatlan félelmek motívuma. Kevesbé metaforikus ihletésű, ám társadalomtörténetileg kellő argumentált az Elias-féle megfogalmazás, eszerint az emberiség civilizálódási folyamatában a természet egyre inkább elvesztette „veszélyzóna” jellegét. A külső veszélyek fokozatos eltűnését nagyon is ellensúlyozta a belső félelmek és szorongások elszaporodása. Bizonyos értelemben a veszélyzóna immár minden egyes ember személyiségét szeli át. Ady versében is már-már csak emlék a természet elemeitől való félelem (a hold csonkasága, az éj némasága és

ADY ENDRE

Kocsi-út az éjszakában

Milyen csonka ma a Hold,
Az éj milyen sivatag, néma,
Milyen szomorú vagyok én ma,
Milyen csonka ma a Hold.

Minden Egész eltörött,
Minden láng csak részekben lobban,
Minden szerelem darabokban,
Minden Egész eltörött.

Fut velem egy rossz szekér,
Utána mintha jajszó szállna,
Félig mély csönd és félig láрма,
Fut velem egy rossz szekér.

sötétsége), az ősi veszélyérzet, elébe tolakszik, ill. átveszi helyét a modern ember civilizációs félelme, egzisztenciális szorongása.

Az univerzum titkainak konvencionálissá vált szimbólumai, amelyek már jóval ezelőtt részeivé lettek a klasszikus mítoszoknak, így bármikor elérhetőek és megidézhetőek voltak az egyes korok művészei számára. Az újabb keletű félelmeket, jóllehet egyre markánsabban nyilvánulnak meg, talányok és sejtések övezik, nincs egyértelmű és végleges fogalmi konkretizációjuk, nincsenek szimbólumaik. Magának a költőnek és általában a költészetnek is csak sejtései vannak, továbbá el- és megnevezési kísérletei, így tarthatják ezek az egzisztenciális félelmek és szorongások befolyásuk alatt a védekezni képtelen modern embert, köztük a költőt és kortársait. A fokozatosan elbizonytalanodó intellektuális megismerés és fogalmi megnevezés végül önmaga is a félelemérzés eredőjévé és hordozójává válik: egy „rossz szekér” mögötti széthulló világban, megbomlott rendjében a bizonyosság és a rettegés, a fény és a sötétség, az életöröm és a pusztulás gondolata viaskodik egymással, innen a jajszó, a „félig csönd és félig láрма”.

Stanly Rachman a félelemről és a bátorságról szóló könyvében (Rachman 1978) megkülönbözteti egymástól a „fizikai félelmet” és az „egzisztenciális félelmet”. Ontológiáját tekintve mindkét típus konkrét élethelyzetből nő ki, csak a (fizikai, társadalmi, pszichikai) körülmények más-más irányba alakítják őket. Ady a vershez köthető fizikai félelmet egy valószínű éjszakai Kocsi-út alkalmával élte át, az irodalomtörténet adatai szerint ezt a versét 1909. aug. 10. táján írhatta. Az életrajz ismeretében kikövetkeztethető a keletkezés körülményei. Érmindszenten töltött néhány napot akkoriban, s a családjánál időző Itóka meglátogatására egy ízben Nagykárolyba

ment. Későn, az éjfél órákban indult haza, a faluja felé. Az utolsó holdnegyed hete volt, s valóban „csonkán”, egyre fogyó, ezüstös sárlóval kelt fel ekkor a hold. Hallgatott a táj, fénylett a magány, s zörgött Mindszent felé a néma falvakon át a rossz parasztszékér. S ezen a kb. kétórás Kocsi-úton, a csendben, s a csonka hold ígézetében villanhatott fel a Kocsi-út az éjszakában költői gondolata. A Mindszent s Nagykároly közötti rázós, földes út a halhatatlanságba költözött. (vö. Király István 1972: 229).

Ebben a századelőn kevésbé szokványos vershelyzetben, ill. ebben a „fizikai félelemben” ott bujkál a mélyebb és egyetemesebb, ill. metafizikusabb „egzisztenciális félelem” is: a veszendő félben lévő emberi eszményekért, a mulandó félben lévő termékeny életért való aggódás, a ki nem mondott halálfélelem. A féltett egyetemes szellemi és erkölcsi minőségek sorra kimutathatók a versben, hol explicite, hol pedig megsejtve vannak jelen, leginkább a második szakaszban:

„Minden Egész eltörött, / Minden láng csak részekben lobban, / Minden szerelem darabokban, / Minden Egész eltörött.”

A veszendő értékekért való aggódás, az egzisztenciális kiábrándultság állapota paszszívva teszi a vers lírai alanyát, képtelenné az értékteremtésre és az értékőrzésre, csupán megállapításai, tényközlései vannak. Ezt az állapotot érzékeltetik a névszói állítmányok (csonka, sivatag, néma), és a közvetlen szövegkörnyezetükbe tartozó hiányos cselekvés („részekben lobban”). Ezzel ellentétben a negatív élményt szimbolizáló „rossz szekér” fut mindenén át, vitalitása minőségtypó győzelem az élet dolgai fölött. Ez egyben a költői lélek fölötti győzelem is. Mintha a Németh László által megnevezett belső tájat, „tulajdon lelkét” vetítené rá a költő a fizikai tájra, az éjfél utáni univerzumra, szimbólumértékűvé téve annak érzékelhető elemeit: a „csonka Holdat”, és a néma éji sivatagot. A romantika tájköltészeti szokásaként először a kivetített tájat jeleníti meg, csak azután fordul önmaga felé a költő, végül a tájhangulat azonosossá válik az egyén szubjektív hangulatával, aki mindvégig azonos hangulati szinten tartja a tájat és saját érzelmeit, drámaivá fokozva a közöttük lévő viszonyt, de ezzel sem elégszik meg, tragikumra vágyik, egyszerre idézi meg a sajátosat és az egyetemes, az egyénit és az általánosan emberit.

Megjegyzés:

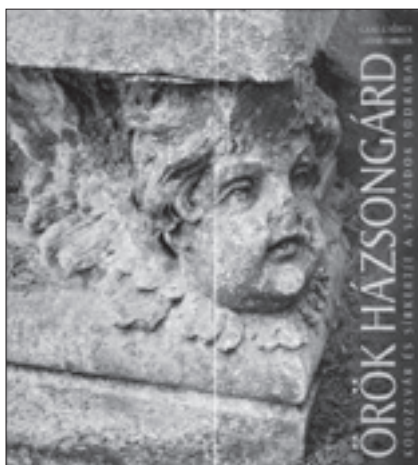
Ennek a versértelmezésnek első változata 2011. május 7-én hangzott el Érmindszenten a *Tizenkét legszebb magyar vers* konferenciasorozat keretében. A végleges változat 2011. június 12-én készült el, három héttel Cs. Gyimesi Éva halálát követően.

Felhasznált könyvészet:

Hankiss Elemér 2006. Félelmek és szimbólumok. Osiris Kiadó, Bp.
Király István 1972. Ady Endre II. Magvető, Bp.
Németh László 1992. Ady Endre. In: uó A minőség forradalma. Kisebbségben. Püski, Bp.
Rachman, Stanley J. 1978. Fear and Courage. San Francisco, Freeman.

Végh Balázs Béla

ÖRÖK HÁZSONGÁRD

2011. június 2 és 6 között került megrendezésre a 82. Ünnepi Könyvhét, a magyar irodalom és könyvkiadás páratlan hagyományú seregszemléje. A Könyvhét kulturális eseményein az olvasók 116 kiadó 385 újdonsága közül válogathattak, és a szerzőkkel való találkozások alkalmával dedikálhatták kedvenc könyveiket nemcsak Budapesten, hanem az ország félszáz nagyvárosában, és 70 év múltán ismét a határon túl, Kolozsvárott is.

A Könyvhét nyitónapján adták át a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése által meghirdetett „Szép Magyar Könyv 2010” pályázat nyerteseinek járó okleveleket is. Ez évben a magyar könyvkiadás legszebb, legértékesebb kötetei között Gaál György–Gránitz Miklós *Örök Házsongárd* című kétkötetes albuma is megkapta a kitüntetett címet, sőt Orbán Viktor miniszterelnöki különdíját is kiérdemelte.

Nekünk, vásárhelyieknek azért is kedves a hír, mert sok szálon kapcsolódunk a könyvben szereplő kolozsvári sírkert, a Házsongárd értékeinek megmentéséhez, a könyv szerzőihez és a könyvkiadás támogatásához.

Hódmezővásárhely 2006 és 2008 között több, a magyar történelem és tudománytörténet szempontjából kiemelt jelentőségű, a kolozsvári nemzeti panteonban található sírhely felújításához adott anyagi támogatást a Házsongárd Alapítványon keresztül, mely értékmentő alapítványnak elnöke az *Örök Házsongárd* albumok szövegírója, Gaál György kolozsvári művészettörténész tanár. A két kötetet gazdagon illusztráló fotókat pedig annak a Gránitz Miklós budapesti fotóművésznak köszönhetjük, aki évek óta rendszeres résztvevője és kiállítója a hódmezővásárhelyi nyári fotóművészeti alkotó táboroknak. A könyv tervezetét látva és annak kultúrszemleli jelentőségét felismerve a határon túli magyar értékmentő programokra elkülönített pénzalapból Hódmezővásárhely Önkormányzata is támogatást nyújtott a kiadáshoz.

Végül számunkra az sem elhanyagolható tény, hogy a második kötet megjelenésekor a kolozsvári bemutatott követően az alkotók a hódmezővásárhelyieket tisztelték meg az albumok magyarországi premierjével egy író-olvasótalálkozó keretében a Németh László Városi Könyvtárban. Mi, vásárhelyiek foghattuk először kézbe ezeket a művészen kivitelezett, értékes köteteket, melyek egyben a Pharma Press Kiadó és Nyomda igényes munkáját és dr. Dávid Ferenc igazgató elhivatott, önzetlen támogatását is dicsérik.

Örömünkre szolgál, hogy a megelőlegezett magyar örökségmentő és esztétikai értékítéletünket a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének szakértő zsűrije is megerősítette.

Gratulálunk a szerzőknek, a kiadóknak itthon és határon túl!

Végül még egy szomorú aktualitás:

Az utóbbi hónapokban aggodalommal figyeljük a Házsongárd temető páratlan kultúrtörténeti emlékeinek meggyalásáról és megrongálásairól szóló kolozsvári híradásokat. A XXI. századi, egyesülő Európában érthetetlen és elfogadhatatlan ez a vandalizmus. Csak reménykedhetünk abban, hogy a hivatalos román és az európai uniós szervek rövid időn belül műemléki és világörökségi védelem alá vonják a négy évszázada háborítatlan kolozsvári sírkertet.

Addig is megőrzi nekünk a legutóbbi pillanatfelvételt az örökségről a könyvek, a Szép Magyar Könyv díjas művészettörténeti emlékalbumok és hirdetik, hogy a Házsongárd örök...

Kép és szöveg: Berényi Károly

Az iktári Bethlen-kripta a Házsongárdban